

Michał Kozłowski

Wojskowe Biuro Historyczne

ORCID: 0000-0002-9372-9292

Antologia przedwojennych prac Mariana Kukiela

Ostatnie ćwierćwiecze przyniosło wiele wznowień i reprintów klasyków polskiej historiografii. Ważnym elementem było przywrócenie pamięci o osobach zapomnianych ze względów politycznych w Polsce Ludowej. Jako trzeci tom serii „Klasyki historiografii wojskowej” ukazały się niedawno przedwojenne pisma Mariana Kukiela (1895–1973).

Generał i historyk był autorytetem nie tylko naukowym, ale i moralnym. Zawodowy wojskowy, minister w kilku rządach emigracyjnych, był obok Wacława Tokarza jednym z ojców historiografii wojskowej. Odznaczał się tradycjonalistycznym podejściem do historii. Wznowienie jego prac wydaje się słusznym posunięciem. Choć po roku 1990 roku wznawiane były niektóre książki historyka, część jego prac wciąż pozostaje w zapomnieniu. Tak rzecz ma się głównie z jego mniejszymi rozprawami, choć wspomnieć trzeba o ważnej antologii prac z okresu emigracyjnego¹.

Prezentowana książka zawiera dwadzieścia trzy artykuły z lat 1909–1939. Sporo nieścisłości wkradło się w kwestiach biograficznych zawartych w krótkim wstępie do pracy (s. 5–15). *Wyprowa Deniski* (s. 7) jest co prawda doktoratem Mariana Kukiela obronionym pod kierunkiem Szymona Askenazego (1909), ale praca nie została opublikowana w „Bibliotece Warszawskiej”. W czasopiśmie znajduje się tylko 16 stron z tej pracy. Zgodzić się można jedynie z opinią, że rozszerzona wersja doktoratu, zatytułowana *Próby powstańcze po trzecim rozbiore 1795–1797*, została w 1912 roku opublikowana w kierowanej przez Askenazego serii „Monografie w zakresie

¹ M. Kukiel, *Historia w służbie teraźniejszości*, słowo wstępne, wybór i opracowanie R. Habielski, Warszawa 1994.

dziejów nowożytnych”². Podobnie Szymon Askenazy nie był nigdy profesorem Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie (s. 7). Uniwersytet Lwowski, w czasie gdy wykładał na nim historyk, nosił zupełnie inną nazwę. Mocno również zaskakuje cytowanie przestarzałej pracy o szkole Askenazego autorstwa Józefa Dutkiewicza. Jej błędy zostały wskazane przez Mirosława Filipowicza, który dużą część książki *Wobec Rosji* poświęcił Askenazemu i jego uczniom³.

W szkicu biograficznym zupełnie pominięto udział Mariana Kukieła w redakcji serii „Boje Polskie”. Cieszyła się ona dużą popularnością przed pierwszą wojną. W ramach tego wydawnictwa ukazały się m.in. prace Józefa Piłsudskiego, Bronisława Pawłowskiego czy Michała Sokolnickiego. Autor wstępu, opisując bardzo pobieżnie lata wojennej tułaczki historyka, zupełnie nie skorzystał z materiałów archiwalnych znajdujących się w Wojskowym Biurze Historycznym⁴. Nie jest też mu znany artykuł Janusza Zuziaka na ten sam temat⁵. Stąd nie jest zaskoczeniem brak wielu istotnych informacji, jak chociażby tej o pracy Kukieła w Biurze Komisji Wojskowej Tymczasowej Rady Stanu czy faktu, że historyk, reprezentując Towarzystwo Wiedzy Wojskowej, w kwietniu 1920 roku uczestniczył w naradzie historyków w Warszawie w sprawie organizacji nauki historycznej w Polsce. Konflikt, który doprowadził do usunięcia Kukieła ze stanowiska szefa Biura Historycznego Sztabu Generalnego, został opisany przez Piotra Staweckiego⁶, o czym nie informuje chociażby przypis.

Zupełnie innego rodzaju są też niektóre opinie wyrażone przez autora. Trudno mówić o dbałości o pamięć o Kukielu (s. 6) w warunkach PRL-u. Wspomniany w przypisie nekrolog historyka autorstwa Mariana Zgórniaka opublikowany w „Przeglądzie Polonijnym” (1982) ze względu na cenzurę czekał aż 9 lat na publikację. Trudno też uznać, że Polski Uniwersytet na Ob-

² Seria „Monografie w zakresie dziejów nowożytnych” to według Piotra Wandycza być może największe osiągnięcie Szymona Askenazego. Zob. P. Wandycz, *Szymon Askenazy a polityka historyczna*, „Polski Przegląd Dyplomatyczny” 2017, nr 2 (69), s. 136.

³ M. Filipowicz, *Wobec Rosji. Studia z dziejów historiografii polskiej od końca XIX wieku po II wojnę światową*, Lublin 2000, s. 111–186.

⁴ CAW, 17812, akta personalne Mariana Kukieła; CAW, 13402, akta personalne Mariana Kukieła.

⁵ *Służba Mariana Kukieła w Legionach Polskich*, „Studia i Materiały do Historii Wojskowości” 37 (1995), s. 191–218.

⁶ P. Stawecki, *General Marian Kukiel jako szef Biura Historycznego Sztabu Generalnego i jego konflikt z marszałkiem Józefem Piłsudskim w 1925 r.*, „Przegląd Historyczny” 78 (1987), z. 3, s. 493–516.

czyżnie w Londynie (PUNO) powstał z inicjatywy Oskara Haleckiego, który zresztą mieszkał wtedy w USA. Halecki był co prawda inicjatorem założenia, ale innej placówki – istniejącego w latach 1939–1940 Polskiego Uniwersytetu za Granicą w Paryżu. Inicjatorem założenia PUNO był natomiast gen. Tadeusz Kasprzycki. PUNO powstało zresztą faktycznie w roku 1952, rok 1949 to jedynie założenie *de iure*⁷. Można podać jeszcze wiele błędów i uchybień warsztatowych wstępu. Nie jest jednak moim zamierzeniem robienie erraty do książki. Widoczne błędy mogą zdezorientować czytelnika. Wynika to zapewne z tego, że książka została sporządzona dość szybko, widoczne są więc jej merytoryczne braki.

Przejdźmy teraz do antologii tekstów. Składa się ona z trzech części. Pierwsza to studia z dziejów XVII–XIX wieku (s.19–202). Kolejna to sześć tekstów z zakresu historii historiografii (s. 205–286). Trzecia to polemiki Kukiela dotyczące bitwy warszawskiej (s. 289–387). Nie komentuję, czy taki wybór był słuszny. Moim zdaniem zabrakło jednej istotnej pracy. W sierpniu 1916 roku w Piotrkowie została wydana nakładem Naczelnego Komitetu Narodowego broszura Mariana Kukiela *Z dziejów organizacji wojsk polskich (1717–1864)*. We wspomnianej pracy Kukiel twierdził, że w XVIII i XIX wieku wojsko polskie było zawsze improwizowane naprędce, to jednak za każdym razem stawało się czynnikiem narodowego działania, odgrywając zasadniczą rolę w kształtowaniu pomyślniejszych warunków dla życia i rozwoju narodu. Rozważania Kukiela były aluzyjnym sposobem mówienia o współczesności. W ten sposób historyk bronił idei Legionów, sugerował, że i one jak poprzednie formacje wojskowe mogą i powinny przysłużyć się sprawie narodowej.

W przedrukowanych artykułach rzuca się w oczy zupełny brak uwspółcześnienia pisowni oraz jakiegokolwiek korekty. Autor edycji celowo zrezygnował z przypisów do artykułów Kukiela. Uznał je za zbędne. Trudno uznać taki zabieg za wiarygodny. Profesjonalista tak by nie postąpił. Brak aparatu naukowego okazał się być dużym błędem. Podam przykład. Mamy artykuł Kukiela *Szymon Askenazy (24 grudnia 1867 – 22 czerwca 1935)* (s. 245–266). Niestety podanie go w formie przedruku bez komentarza jest chybione. Przede wszystkim nie zgadza się data urodzenia. Obecnie wiemy, że Szymon Askenazy urodził się 23 grudnia 1865⁸. Kolejne przypisy powin-

⁷ J. K. Pyłat, *PUNO. Polski Uniwersytet na Obczyźnie*, Pułtusk 2010.

⁸ A. Środka, *W sprawie daty urodzenia prof. S. Askenazego*, „Kwartalnik Historyczny” 86 (1979), s. 374–375; M. Filipowicz, *Jeszcze o dacie urodzin Szymona Askenazego [1865–1935]*, „Kwartalnik Historyczny” 113 (2006), nr 1, s. 203.

ny odwołać się chociażby do najnowszych opracowań, które odnoszą się do faktów podanych w artykule. Tego jednak zabrakło.

Niestety wydawca książki nie postarał się też o indeksy. Nie ma również ilustracji czy ważnych w przypadku bitwy warszawskiej map. Niezrozumiały wydaje mi się brak bibliografii prac historycznych Mariana Kukieła. Jak wiadomo, pierwszą taką próbę podjął jego uczeń Zdzisław Jagodziński (1927–2001)⁹.

Podsumowując, wydanie antologii przedwojennych prac Mariana Kukieła zupełnie rozczarowuje. Zabrakło dobrego erudycyjnego wstępu wraz z pełną bibliografią prac historyka. Zebrane artykuły są faktycznie skopionowane bez dostosowania ich do współczesnych reguł językowych. Gdzie można zdobyć tę pracę, również nie wiadomo. Na moją prośbę Wojskowe Centrum Edukacji Obywatelskiej odpowiedziało, że nie dysponuje już egzemplarzami. W sumie może i lepiej, bo nie warto rekomendować pracy, która niestety jest po prostu niedopracowana.

Michał Kozłowski

Marian Kukiel, *Studia historyczne. Wybór artykułów z lat 1909–1939*, wybór i opracowanie Tomasz Siewierski, Wojskowe Centrum Edukacji Obywatelskiej, Warszawa 2018, ss. 388.

⁹ Z. Jagodziński, *Bibliografia prac i pism gen. Mariana Kukieła za lata 1904–1976*, „Teki Historyczne” 17 (1978/80), s. 133–245; idem, *Bibliografia prac i pism generała Mariana Kukieła*, „Teki Historyczne” 20 (1993), s.401–404.